

KENT KİMLİĞİNDE ÖNE ÇIKAN TARİHİ İMGELER: KONAK (İZMİR)*

HIGHLIGHTS OF KONAK (IZMIR) CITY'S HISTORY AND IDENTITY

Arş. Gör. İpek ALTUĞ TURAN

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-3246-0338

Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN ASLAN

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0002-7071-8486

ÖZET

Kurulumu binlerce yıl öncesine dayanan Konak (İzmir) kenti, tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Tarihi gelişim süresi boyunca, kent bünyesine çeşitli uygarlıkların özelliğini taşıyan pek çok kimlik ögesi eklenmiştir. Bu çalışma kapsamında Konak (İzmir) kentinin yaklaşık 5000 yıllık geçmişi, tarihsel yöntemle incelenmiş olup; kentin kimliğiyle bütünleşmiş olan 26 adet mekân ve yapının oluşum süreçleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent kimliği, imge, Konak, İzmir.

ABSTRACT

The Konak (Izmir) city, which dates back thousands of years, has been home to many civilizations throughout history. During the period of historical development, much imagery has been added within the city that has the characteristics of various civilizations. In the scope of this study, the past 5000 years of Konak (Izmir) city has been examined with historical method; and the formation processes of 21 place and building that are integrated with the identity of the city were revealed.

Key words: Urban identity, imagery, history, Konak, Izmir.

1. GİRİŞ

İzmir kentinin, M.Ö. 3000 dolaylarında kurulmuş olup yaklaşık 5000 yaşında (Umar, 2000) olduğu düşünülmektedir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak İzmir, Doğu ticaretinin en önemli merkezlerinden ve liman kentlerinden biri haline gelmiştir. Kent, yangın, deprem, salgın hastalıklardan kaynaklanan büyük felaketleri çabucak atlatmış ve kısa sürede kendini toplayarak tarihsel gelişimini sürdürmüştür (Kasaba, 1994; Arıkan, 2001).

İzmir ilinin Konak ilçesi ve aynı isimle anılan Konak Meydanı, hem aktivite yoğunluğu, hem de tüm İzmir'den varılan / ulaşılan son nokta olma ve tüm İzmir'e ulaşmak için yola çıkılan ilk nokta olma özelliğini yıllarca koruyarak, "İzmir'in merkezi" olmayı başarmıştır. İzmir kadar büyük ve kalabalık bir başka kentte, tüm yoğunluğun, Konak gibi bir tek bölgeye yığıldığı bir başka örneği bulmak çok zordur (Ürük, 2001). Tarihi gelişimi çok eski yıllara dayanan ve pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan

* Bu çalışma İpek ALTUĞ TURAN'ın E.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında tamamlamış olduğu doktora çalışmasından derlenmiş, gerekli kısımlar güncellenmiştir

İzmir ili Konak ilçesinin, tarihi sürecinde öne çıkan mekân ve yapılar tarihsel yöntemle araştırılmış, elde edilen bulgulara bu çalışma kapsamında yer verilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. İzmir Kenti Kimliğinde Öne Çıkan İmgeler

Agora (İBB, 2017-a)

Kadifekale (Hürriyet Gazetesi, 2017)

Sarı Kışla (Yılmaz, 2007)

Yalı Camii (Ayşe Hatun Camii)

Hükümet Konağı (Özcan, 2011)

Konak Meydanı ve Saat Kulesi

Kemeraltı

Kızlarağası Hanı (Sosyo – Life, 2017)

Kültürpark (İBB, 2017-b)

Cumhuriyet Meydanı

Kordon (Apikam, 2017)

Ziraat Bankası

Osmanlı Bankası (Şaşmaz, 2012)

Borsa Sarayı

Vakıflar Bankası

Şekil 1. İzmir Kenti Kimliğinde Öne Çıkan İmgeler (devam)

Milli Kütüphane ve Elhamra Sineması

Turizm Müdürlüğü

Etnografya Müzesi (Yasa, 2017)

Basmane Garı (Kemeraltı Esnaf Derneği, 2017)

Asansör

Pasaport İskelesi

2. KENT KİMLİĞİ İMGELERİ

2.1. Agora

İzmir'in Agorası, Büyük İskender tarafından yeniden kurulan kentin iskan sahası Kadifekale'nin kuzey yamacında, şimdiki adı ile Namazgah Mahallesi'ndedir. Eskiden Türk Mezarlığı olan Agora kalıntıları, yüzyıllardır yarı açıkta duran mermer sütunların ilgi çekmesi sonucu ortaya çıkmıştır. İzmir, M.S. 178 yılında müthiş bir deprem sonucu yerle bir olmuştur. Kalıntıları bulunan Agora'nın, M.S. 178 yılında büyük bir depremle İzmir'in yerle bir olmasından sonra İmparator Marcus Aurelius'un yardımcılarıyla yeniden inşa edildiği tespit edilmiştir. İmparatorun eski eşi Küçük Faustina, bu tarihten sonra Anadolu'da vefat etmiş ve Agora'da Küçük Faustina'nın maskının üzerinde yer aldığı bir kemer bulunmuştur. Bu büst günümüzde de Agora'yı süslemektedir. İzmir Agora'sı bir ticari Agora değil, aksine bir devlet Agorası'dır. Yani devletin kontrolündeki bir kurumdur. Ticari Agoralarda bulunmayan bir Bazilika'nın ve içinde mahkeme salonlarının bulunuşu ve 28 adet dükkânın devletin emtia ve donanımını korumakla ilgili bulunması, bu yapının İzmir'deki Roma Bürokrasisi için son derece önemli bir yer olduğunu belgelemektedir. Balıkesirli Aristeides'e göre, Agora aynı zamanda dini bir hüviyet taşımaktadır. İzmir Agorası, günümüzde turistlerin büyük ilgisini çeken bir yapı olarak İzmir'i süslemektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

2.2. Kadifekale

İskender'in Anadolu'ya çıkışı ve Pers egemenliğine son vermesi üzerine bölgede Helenistik dönem başlamıştır (M.Ö. 334-133). Helenler, beraberlerinde kendi şehircilik anlayışlarına uygun şehirleşme projesiyle gelmişler; Efes, Bergama, Rodos, İskenderiye gibi zamanın ticarete ve liman işletmesinde ileri gitmiş şehirleriyle boy ölçüşebilecek bir şehir kurmak istemişlerdir. Ancak bir şehrin eski İzmir'de kurulması hem konum hem de alanın küçüklüğü nedeniyle imkânsız olduğundan İskender, bugün Kadifekale olarak bilinen Pagos Tepesi ve eteklerine yeni şehri kurmayı düşünmüştür. Efsaneye göre; İzmir'e gelen Büyük İskender, o zaman ormanla kaplı "Pagos Tepesi" denilen Kadifekale'de Nemesis Kutsal alanında avlanırken bir ara ulu bir çınarın altında uykuya dalar. Rüyasında gördüğü iki Nemesis, İskender'den yepyeni bir İzmir kentini uyuduğu tepenin eteklerinde kurmasını ister. Uykusundan uyanan İskender, Klaros'un Apollon kahinine gördüğü rüyayı anlatarak fikrini sorar. Kahin rüyayı tek bir cümlede yorumlar, "kutsal Meles Çayı kenarındaki Pagos Tepesi eteklerinde yerleşecek İzmirililer, eskisinden dört kez daha mutlu olacaklardır" (Soykan ve Emekli, 2003).

Kadifekale, M.Ö. IV. yüzyılda kurulan yeni kentin Helenistik ve Roma dönemindeki akropolü ve günümüze kadar ulaşmayı başarmış görkemli kalesi olmuştur (Ürük, 2001). M.Ö. III. yüzyıl yapımı olan kale surları içinde Bizanslılardan kalma sarnıç ve depolar bulunmaktadır olup körfeze bakan kuzey

yamacında bir amfi tiyatro ve batıya bakan tepelerin yamacında stadyum bulunmaktaysa da zamanla bu yapılar, genellikle "başka yapılarda kullanılmak üzere" taşları sökülerek yok edilmiştir (Ürük, 2009).

2.3. Sarı Kışla

Osmanlı İmparatorluğun yönetiminde XIX. yüzyıl başlarında görülen idari reformu yenileri izlemiştir. Fakat değişimin en önemli halkasını hiç şüphesiz, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması oluşturmuştur. Yeniçerilerin Osmanlı merkezi iktidarı üzerindeki belirleyici etkisi taşrada da kendini hissettiriyor ve yöneticilerin onların baskısından şikâyetçi oldukları yüzyıllardır biliniyordu. İzmir ise, yeniçerilerin kent yönetimine en çok müdahale ettiği yerlerin başında geliyordu (Yılmaz, 2003). Günümüze sadece adı kalmış olan Sarı Kışla'nın yapımına, Sultan II. Mahmud'un 15 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağını kaldırıp, Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı modern askeri örgütlenmeyi kurduğu dönemde başlanmıştır (Ürük, 2001).

Özellikle deniz kenarında bir yer seçilmesi istenmiştir. Deniz kıyısında kışla yapılabilecek büyüklükte bir arsa bulunmadığından, pek çok ticarethane ve evin satın alınarak yıkılması, denizin doldurulması ve açılacak bölgede kışla binasının yapılması kararlaştırılmıştır. Bugün Konak Meydanı olarak bilinen alanın 1826 yılından önceki durumunu görme şansı olsaydı, Sarı Kışla'nın yerleştirildiği sahada 10 sabun atölyesi, büyük bir tuzhane, 4 kahvehane, 3 manav dükkânı, 3 meyhane, çeşitli vakıf dükkânları, 44 odalı bir Yahudi hane ve bazı evlerden oluşan bir dokuyla karşılaşılacaktı (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

Cüsseli yapının temelinde yer alan taşların bir bölümü Kadifekale'den ve çevresindeki antik yapı kalıntılarından getirilmiş, Sarı Kışla'nın yapıldığı doldurma alanda temel atılmadan önce zemine çok sayıda ağaç kazık çakılmıştır. İzmir Metrosu'nun Konak alanında yapılan kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan bu kazıklardan biri birkaç yıl önce İzmir Kent Arşivi'ne konmuştur. Yoğun çalışmalar sonrasında 1829 yılında ünlü Sarı Kışla tamamlanarak, faaliyete girmiş (Yılmaz ve Yetkin, 2002) ancak 1930'ların sonlarından itibaren işlevini gittikçe yitirmiştir. Hem hızla gelişen İzmir'in yeni yapılanması karşısında şehrin en önemli geçiş alanı durumuna gelen Konak alanını tıkar bir durum almış, hem de İzmir çevresinde yeni yapılan askerî tesisler bu oldukça yaşlı binanın önemini yitirmesine neden olmuştur. Bu durum sonucunda İzmir Belediyesi ile Millî Savunma Bakanlığı anlaşır ve belediyenin inşa ettiği Komutanlık Binası, Ordu Evi, Askerlik Şubesi ile yeni Kışla binaları karşılığında 17 Mart 1955 tarihinde belediyeye teslim edilmesini takip eden gün Sarı Kışla'nın tahliyesine başlanmıştır (Ürük, 2001).

2.4. Yalı Camii (Ayşe Hatun Camii)

XVIII. yüzyılda yapıldığı dönemde deniz kenarında bulunduğu için Yalı ismini alan bu camii, Ayşe Hatun ismiyle de anılmaktaydı. Caminin yapım tarihi hakkında 1755 ve 1774 olmak üzere iki farklı tarih ileri sürülmektedir. Ancak XVIII. yüzyıla ait olan bu eseri, İzmirli Ayşe Hatun, deniz kıyısındaki medresesinin avlusuna Kütahya çinileriyle bezeli, tek minareli zarif biçimde yaptırmıştır (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

Valilik binası, inşaat tamamlandığında önünde yer alan küçük camiyle bütünleşmiş; cami, sanki vilayet memurlarının ve işlerini takip etmek için Hükümet Konağı'na gelenlerin ibadetleri düşünülerek inşa edilmiş gibi bir fonksiyon kazanmıştır. Aslında, bölge kamusal merkez olarak gelişmeye başlamadan önce yapılan cami, böylelikle merkezin en eski unsuru olma özelliğine kavuşmuştur (Yılmaz, 2003).

2.5. Hükümet Konağı

Günümüzdeki Hükümet Konağı yerinde bulunan ve Katipzade Konağı olarak bilinen ahşap yapı, vali konağı olarak kullanılmış, bölgenin "Konak" adıyla anılmasına bu eski konak neden olmuştur. "Devlet dairelerinin bir çatı altında toplanmasını" sağlanmak için uygun bir binanın mutlaka yapılmasının gerektiği düşüncesiyle iyice harap hale gelen Katipzade Konağı yıktırılarak, 1868 yılında yeni Hükümet Konağı'nın yapımına başlanmıştır. Yapının planları Fransız mühendis Rufo tarafından hazırlanmış, bu nedenle İzmir'de Napoli tarzıyla döşenen ilk kaldırım, günümüzdeki Anafartalar Caddesi'nin bu konak yanında kalan giriş bölümünde uygulanmıştır. 1872 yılında tamamlanan ve 1919 yılında İzmir'in işgalini ve 1922 yılında kurtuluşunu yaşayan Hükümet Konağı, 1970 yılında yanmış ve tamamen yıkılsa da ana bina, aslına sadık kalınarak onarılmıştır. Ancak çevresindeki binalar yıkılarak, yerlerine, günümüzde de kullanılan çok katlı hizmet binaları yapılmıştır. Günümüzde bu binalarda, başta Konak Kaymakamlığı ve İzmir Emniyet Müdürlüğü olmak üzere, birçok kuruluş hizmet vermektedir (Ürük, 2009).

2.6. Konak Meydanı

1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılınca, İzmir'e kışla yapılması, gündeme gelen tasarıların başında yer almış, İstanbul'dan gönderilen planda ön görülen kışla için 32.000 metrekare büyüklüğünde bir arsaya gereksinim bulunduğu ortaya çıkmıştır. Belirlenen istimlaklarla kazanılan alan, gereksinim duyulan arsa için yeterli gelmeyince, denize yaklaşık olarak 13 metre genişliğinde dolgu yapılmasına karar verilmiştir (Yılmaz, 2003; Malkoç, 2008).

XIX. yüzyıl ortalarından itibaren, devlet sitesinin ortasında olağan kamusal merkezi belirleyen Hükümet Konağı, Sarı Kışla ve Saat Kulesi'nden oluşan yapılara, yakın çevresinde yerleşen diğer binalar eklenmiştir. Bunların en erken tarihli, Müslümanlar için inşa edilmiş olan hastane binası, her ilde kurulmasına karar verilmiş olan hapishanenin İzmir ili için ilk örneği yer almaktadır. Hapishanenin hemen yan tarafında ise, İzmir Milli Kütüphanesi ve Elhamra Sineması yerini almıştır. Böylece hastane, hapishane ve kütüphane, Sarı Kışla binasını çevreleyen duvarın dibindeki tramvay hattı üzerine sıralanmışlardır. Binaların bulunduğu cadde, Hükümet Konağı'nın Kemeraltı girişine açılan cümle kapısına çıkıyor, oradan denize doğru dönüp Konak Meydanı'na ulaşıyordu (Yılmaz, 2003).

Cumhuriyet'in ilanından sonra bu meydana İzmir Belediye Meclisi kararıyla "Atatürk Meydanı" adı verilmiştir. Bu adın verildiği tarihte Hükümet Konağı, Sarı Kışla ve depolarla çevrili olup merkezinde de Saat Kulesi'nin bulunduğu küçük meydanın denize açık yönünde Konak İskelesi bulunmaktadır (Ürük, 2009).

İzmir Belediyesi ve Milli Savunma Bakanlığı'nın anlaşması kapsamında, 1955 yılında belediye tarafından Milli Savunma Bakanlığı adına inşa edilen binalar tamamlanarak bakanlığa teslim edilmiş ve belediyeye geçen Sarı Kışla binası da yıktırılarak kısa bir zaman içinde de meydanın düzenlenmesi çalışmalarına başlanmıştır. Bu hedefle Londra, New York ve Rio de Janerio belediyelerine başvurulmuş, ulusal bir yarışma açılmış; fakat yarışmayı kazanan projelerin hiçbiri uygulanmamıştır. 1970-1980 yılları arasında meydan uzun bir dönem toplu taşıma araçları terminali olma görevini üstlenmiştir (İBB, 2004; Altuğ, 2004).

Konak Meydanı ve çevresi ile ilgili bugünkü düzenlemenin tasarım çalışmaları Nisan 2002'de başlamış, uygulaması 2003 yılında gerçekleştirilmiştir. Proje alanı, Eski Konak Meydanı, Cumhuriyet Bulvarı ve çevresi, yeşil alanlar ve kıyı kullanım alanı olmak üzere işlevsel olarak farklılık gösteren dört bölümde ele alınmıştır (Ege Mimarlık, 2004; Malkoç, 2008).

2.7. Saat Kulesi

İmparatorluğun değişik kentlerinde yükselen saat kulelerinin mimarisi ve işlevinin taşıdığı anlam farkı, o dönemin insanları tarafından bilinmektedir. Saatin görüntüsünde hem zaman hem de iktidarın izlendiğini, dönemin şairlerinden Fani Efendi'nin Adana Saat Kulesi için yazdığı mısralar son derece veciz ve estetik bir dille anlatmıştır. Diyor ki Fani Efendi: Bir muazzam eserdir ki misli yok, naziri yok / Zahiren saat çalar, manen hükümet seslenir. Aynı değerlendirme İzmir Saat Kulesi için de geçerli olmuştur. İzmir Saat Kulesi, Konak Önü veya Kışla Meydanı olarak bilinen alanın ortasına yakın bir yerde, yaklaşık bir yıl süren bir yapım sürecinden sonra II. Abdülhamid'in Osmanlı tahtına çıkışının 25. yıldönümü kutlamaları çerçevesinde, 1 Eylül 1901 tarihinde törenler ve şenliklerle açılmıştır (Yılmaz, 2003). Anıt, kentte yaşanan depremlerle birlikte zarar görmüş olsa da gerekli işlemler yapılarak eski halin getirilmiştir.

2.8. Kemeraltı

Mezarlıkbaşı semtinden Konak Meydanı'na kadar uzanan geniş bir bölgeyi içine alan tarihi bir ticaret alanıdır. Çarşının bugün ana caddesini oluşturan Anafartalar Caddesi, geniş bir kavis çizmektedir. Bu kavis, caddenin geçen yüzyıllarda var olan iç limanın etrafını dolaşmış olmasından kaynaklanmaktadır. Liman, zamanla ağzına doğru dolmaya başladığından, yeni yerleşim ve ticaret sahaları açılmış ve buralar yeni binalarla değerlendirilmiştir. Bu çarşı ilk yıllarda, kısmen tonozlu, kiremit örtülü, yan sokakları ve arastalarıyla bir kapalı çarşı görünümündeydi. Yakın yıllara kadar, Şadırvanaltı Camii'den Havra Sokağı'na kadar devam eden sokakların üstü örtülü olup, Kemeraltı adını bu bölümünün üstünün kapalı olması özelliğinden almıştır. Çarşı içinde pek çok han yer almaktadır (Soykan ve Emekli, 2003).

929. Sokak, halk arasında Havra Sokağı olarak anılmaktadır. Çarşının en hareketli bölgelerinde birisi olup çevresindeki havraların yanı sıra yakın zamana kadar meyhaneleriyle ünlü olan bu sokak, Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana İzmir'in balık ve sebze pazarı olmuştur (Ürük, 2009).

2.9. Kızlarağası Hanı

İzmir'in ticari etkinliklerinin başlaması üzerine, XVIII. yüzyıldan itibaren denize yakın ticaret bölgesinde hanlar inşa edilmeye başlanmış, hanlar İzmir'in Osmanlı - Türk çehresini yansıtan yapılar olmuştur (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

Bu binalardan günümüze kalan örnekler son derece azdır. Günümüzde restore edildikten sonra önemli bir merkez haline gelen Kızlarağası Hanı, 1744 yılında Sultan I. Mahmut'un isteği üzerine Kızlarağası Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılmış, iki katlı dört kapılı bir handır. Kızlarağası Hanı, İzmir'deki hanların en büyüğü ve en görkemlisidir. Anıtsal bir özelliğe sahip olduğu gibi, mimari özelliği bakımından tek örnek olması, Osmanlı hanları arasında ona özgünlük kazandırmıştır. 1745 yılında heyelan nedeniyle Han cephesinde önemli derecede çökme ve yıkılmalar olmuşsa da derhal onarılmıştır. 1778 tarihinde meydana gelen yer sarsıntısından, Han büyük ölçüde hasara uğramış, 1779 yılında ikinci defa onarılmıştır. Daha sonraki yıllarda da deprem ve yangın badireleri atlatmıştır (Erkal, 1996).

Kızlarağası Han'ının diğer Osmanlı hanlarıyla başlıca benzerliği, çarşılı ve avlulu hanlar düzeninde olmasından ibarettir. Han'ın, zamanında ticari açıdan İzmir'in en merkezi yerine (liman ağzına) yapılmış olması, ne denli önemli bir işlevi yüklediğinin göstergesidir. İzmir'in ekonomik hayatında bu derece önemli olan Han, 1778 yılında ticari kapasitesinin zirvesine ulaşmış ve bu tarihten XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar yüz yıl süreyle bu parlak dönemini sürdürmüştür (Erkal, 1996).

2.10. Kültürpark

Batı Avrupa'da fuarlar XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti 1851'de Londra'da düzenlenen ilk fuardan itibaren bütün organizasyonlara katılmakla birlikte, benzer bir organizasyonu gerçekleştirememiştir (Serçe vd., 2003).

1927 yılında İzmir'de gerçekleştirilen ilk fuara "9 Eylül sergisi" adıyla 72 yabancı ve 263 ulusal firmanın katılımı sağlanmıştır. Takip eden yıl katılımcı firmaların sayısı artış göstermiştir. Ancak "9 Eylül sergisi" tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşanan ekonomik kriz nedeniyle 1933'e kadar tekrarlanamamıştır. 1936 yılında ise "9 Eylül sergisi" ulusal bir sergi olma niteliğini, şehirdeki konumunu ve ismini "Kültürpark" olarak değiştirmiştir (Aksoy ve Özgünel, 2001, Serçe vd. 2003, Yılmaz 2007).

Günümüzde İzmir'in akciğeri olarak kabul gören Kültürpark, yangın yerlerinin imar edilmesi ve toplumun hayatında çağdaş değişimler yaratılması için tasarlanmıştır. Kültürpark düşüncesi ilk kez 1933 yılında İzmir Futbol Heyeti Başkanı olarak Moskova şehrine giden ve buradaki şehir parkını gezen Suat Yurtkoru tarafından dile getirilmiştir. Öneriye sıcak bakan Behçet Uz, Kültürpark kurulmasını şehir meclisine sunarak onay almış ve park yeri olarak daha önce kabul edilmiş saha da 360.000 metrekareye çıkartılmıştır. Dokuz ay süren çalışmalarla, Kültürpark'a belediye fidanlığında yetiştirilen binlerce ağaç ve çiçek fidanı dikilmiş, bir kısım parklar düzenlenmiş, kapılar hazırlanmış, gazino, havuz, garaj, tuvalet gibi tesislerin inşaatları tamamlanmış ve içinde Enternasyonal İzmir Fuarı'nın açılacağı hale gelmiştir. Kültürpark, yapımı için önemli destek veren Başbakan İsmet İnönü tarafından 1 Eylül 1936'da törenle hizmete açılmıştır. Kültürpark açılışından sonra kültürel, sportif ve eğlence tesisleriyle sürekli zenginleştirilmiş, İzmir'lilerin ve Ege'lilerin gündelik yaşantısında vazgeçilmez bir yer edinmiştir. Kültürpark bünyesinde düzenlenen fuarlarla İzmir, Türkiye'nin dışa açılan kapısı olmuş, fuarlar ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlarken, fuara gelen yabancı ülkeler sayesinde, kentliler dünyada yaşanan çağdaş gelişmeleri de yakından izleyerek, kendilerini yetiştirme fırsatını elde etmişlerdir (Serçe vd., 2003).

2.11. Cumhuriyet Meydanı ve Atatürk Anıtı

1922 yangını sonrasında İzmir'in imar çalışmaları içinde en önemli kazanımlarından birisi, Cumhuriyet Meydanı ve bu meydanda yer alan Atatürk anıtıdır. 1925 yılında yapımı tasarlanan meydan ve anıt, ancak 1929 yılında projelendirilmiş ve İtalyan heykeltıraş Canonica'ya ısmarlanmışsa da, ekonomik bunalım nedeniyle ancak 1932'de dönemin belediye başkanı Behçet Uz'un çabalarıyla tamamlanabilmiştir (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

2.12. Kordon

1860'lı yıllara kadar İzmir'de düzenli liman ve rıhtım bulunmamaktadır. Bu durum, gemilerin yükleme ve boşaltma işlemlerinde güçlük yarattığı gibi, kaçakçılığa da büyük çapta olanak sağladığından gümrük gelirlerinde önemli kayıplara yol açmaktadır. 1860'lı yılların ortalarında demiryolu hatlarının işletmeye

açılmasıyla yöreden gelen malların akışı artmış; Büyük tonajlı gemilerin rahatça yanaşıp, yükleme boşaltma yapabilecekleri bir rıhtıma ihtiyaç duyulmuştur. İngiliz tüccarların girişimiyle 1869'da inşaata başlanmış ve rıhtımın önemli bir bölümü, 1876 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. İngilizler'in Alsancak Garı'nı kurmaları, ardından Gümrük önünden Alsancak'a kadar Rıhtım yapılması ve rıhtıma tramvay hattının döşenmesi, İngilizler'i ticari ilişkilerde ön plana çıkarmıştır. Birinci Kordon'a döşenen tramvay hatlarıyla gündüzleri yolcular taşınırken, geceleri tramvay hattında çalışan tren katarları, Alsancak Garı'na gelen malları İzmir Limanına taşıyarak, gemilere yüklenmesine yardımcı olmuştur (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

2.13. Ziraat Bankası Binası

Gazi Bulvarı üzerinde yer alan Ziraat Bankası binası, 1930 yılında yapılmıştır (Yetkin ve Yılmaz, 2010). Hem 1. Milli Mimarı, hem de Art Deco stillerinden izler taşıyan bu yapı, camlı tavanlı banka holü, özel bir duvar sistemi olan kasa dairesi ve ağır kapıları ile banka mimarisinin ilginç örneklerindedir (Ürük, 2009)

2.14. Osmanlı Bankası Binası

Osmanlı Bankası'nın İzmir Şube binası olarak yapılan bina, Fevzi Paşa Bulvarı girişinde sol köşede bulunmaktadır. Özgün bir mimarisi olan eser, İzmir'de erken Cumhuriyet dönemi binalarının önde gelenlerindedir (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

1926'da Mimar G. Mongeri tarafından yapılan İzmir Osmanlı Bankası, 1. Milli Mimari Dönemi yapılarındandır. Camlı tavanlı banka holü, cephe süslemeleri ve üstü kapalı bir teras olarak projelendirilmiş olan en üst katıyla yapı, aynı mimara ait olan ve Ankara'da bulunan Osmanlı Bankası'nın bir benzeridir. Teras katı, sonraki yıllarda yapının mimari karakterine yabancı kalan doğramalar ile kapatılmış, özgün projede bankayla birlikte tasarlanmış olan komşu parseldeki iş hanı ise sonradan yıkılarak yerine bir şube binası inşa edilmiştir. Banka kapısı da son yıllarda yıkılarak değiştirilmiştir (Ürük, 2009).

2.15. Borsa Sarayı Binası

İzmir'in dünya ekonomisiyle bütünleşen bir ticaret kenti olmasından ötürü, modern iktisadi kurumlarla erken tanıştığı bilinmektedir. Borsa da bunlardan birisidir olup 1892 yılında kurulmuştur. Uzun süre farklı binalarda hizmet veren kurum, 1928 yılında tamamlanan ve teslim alınarak "Borsa Sarayı" adıyla hizmete sokulan binasında faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır (Ürük, 2009).

Temeli 25 Kasım 1926 tarihinde atılan İzmir Borsa Sarayı'nın mimarı, dönemin en ünlü isimlerinden Tahsin Sermet Bey'dir. Milli Kütüphane ve İzmir Milli Sineması binalarının da mimarı ve müteahhiti olan Tahsin Sermet Bey, Borsa Sarayı'nın 1,5 yıl gibi çok kısa bir sürede tamamlanmasını sağlamıştır (Arkitera, 2006).

2.16. Vakıflar Bankası Binası (Çatalkaya Hanı)

Günümüzde Vakıflar Bankası olarak hizmet veren, Fevzi Paşa Bulvarı girişinde sağ köşede bulunan bina, Mimar Kemal Bey tarafından 1931 yılında Çatalkaya adını taşıyan bir iş hanı olarak yapılmıştır. İzmir'in imar çalışmaları sırasında yapılan bina, erken Cumhuriyet döneminin 1. Milli Mimari akımının ve Art Deco stiline özelliklerini taşımaktadır (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

2.17. İzmir Milli Kütüphane ve Elhamra Sineması

Türkiye'nin Milli adını taşıyan ilk Kütüphanesi olan İzmir Milli Kütüphanesi, İttihat ve Terakki Fırkası'nın çabalarıyla 1912 yılında, okumuş, kültürlü Türk gençlerinin yetiştirilmesi amacıyla, Beyler Sokağındaki Salepçizade Konağının selamlık bölümünde hizmete girmiştir. Bugünkü binasının yapımına 1922'den sonra başlanarak, 1926 yılında Elhamra Sineması tamamlanarak hizmete açılmış, kütüphane binası ise 1933 yılında tamamlanabilmiştir (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

2.18. Turizm Müdürlüğü Binası

1891'de kurulan İzmir Ticaret Borsası, 1919'a kadar bu yapıda etkinliğini sürdürmüş, işgalden sonra 1921'de ise Yunan Milli Bankası'nın kullanımına ayrılmıştır. 1922'den sonra İzmir Merkez Postanesi ve Paket Postanesi olan yapı, halen İzmir Turizm Bölge Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır. İzmir'deki

XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başı kagir mimarisinin tipik bir örneği olan yapının özellikle dövme demir parmaklık ve korkulukları ile kapı saçağı Art Nouveau stilindedir (Ürük, 2009).

2.19. Etnografya Müzesi

Müze olarak İzmir kent merkezindeki ikinci önemli müzeyi oluşturduğu gibi, müze binası da tarihsel bir özellik taşımaktadır. Bina, XVIII. yüzyıl sonlarında Neoklasik tarzda inşa edilmiş, 1831 yılında vebalılara mahsus St. Roch Hastanesi olarak hizmet vermiş, 1845 yılında Fransızlar tarafından onarılarak fakir Hristiyan ailelerin bakımına tahsis edilmiştir. 1985-1987 yıllarında restore edilerek Etnografya Müzesi olarak teşhire hazırlanmıştır. Üç katlı müze binasında, İzmir ve yöresinin XIX. yüzyıldaki sosyal yaşamından kesitler sunulmaktadır (Soykan ve Emekli, 2003).

2.20. Basmane Garı

Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın kuzey doğusunda bulunan Basmane Garı binası, Regie Generale adlı Fransız firma tarafından 1876 yılında inşa edildi. Bu bina yine aynı tarihlerde inşa edilen Fransa'daki Lyon Gar binasının bir ikizidir. Kesme taştan dikdörtgen planlı gar binasının orta bölümü üç katlı olup, burası istasyonun ana salonudur. Yapının üzeri kırma çatı ile örtülmüş, iki kenarın ortasına da, düz cephe görünümüne hareketlilik getiren üçgen alınlıklar yer almıştır. 1922'de Büyük İzmir Yangını'nda Basmane Garı da büyük hasar görmüş ve 1926 yılı sonrasında TCDD'nin kurulması ile onarımdan geçmiştir (Kemeraltı Esnaf Derneği, 2017).

2.21. Asansör

İzmir'in Karataş semtinde, Mithatpaşa Caddesi'nden yaklaşık 40 metre yükseklikteki Halil Rıfat Paşa Caddesine çıkmak için, 1907'de İzmirli tüccarlar tarafından yaptırılmış, 1977 yılında belediyeye bağışlanmıştır (Yetkin ve Yılmaz, 2010). Önceleri su ile çalışan asansör 1985 yılında belediye tarafından elektrikle çalışır hale getirilmiştir (İBB, 2017-c). Asansör'ün Halil Rıfat Paşa Caddesi'ne ulaştığı yerde demir konsollar ile taşınan ahşap bir balkon bulunmaktadır. Günümüzde Asansör'e Dairo Marino Sokağı'ndan geçilerek girilmekte, Asansör'ün yanındaki park ise Yaşar Aksoy Parkı ismini taşımaktadır (Ürük, 2009). 1992 yılında restore ettirilen tarihi asansör, halen İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından bir eğlence, kültür ve dinlenme mekânı olarak çalıştırılmakta; kentin önemli bir turistik durağı olma özelliğini taşımaktadır. Asansör'ün girişindeki Dario Moreno Sokağı'nın iki yanındaki evler de bölgeye ayrı bir özellik katmaktadır (İBB, 2017-c).

2.22. Pasaport İskelesi

1867'de başlayan İzmir Limanı inşaatının bir bölümünü oluşturan Pasaport Rıhtımı, 1876'da Fransız Guiffroy Şirketi tarafından ve İngiliz mühendislerin projelerine göre bitirilmiştir. 1884'de kurulan İzmir Körfezi Osmanlı Vapurları Hamidiyye Anonim Şirketi Karşıyaka, Alaybey, Osanzade, Turan, Bayraklı, Pasaport, Konak, Karataş, Salhane ve Göztepe Vapur İskeleleri arasında 8 gemilik filo ile hizmet vermiştir. Günümüzde Pasaport İskelesi ise örneklerine Cumhuriyet'in ilk yıllarında rastladığımız, Osmanlı ve Selçuklu Mimarlığı'ndan esinlenen 1. Milli Mimari stilindedir. Robert Wilkin adlı İzmirde yaşayan İngiliz tüccar ile dört ortağı 1855'de İzmir - Aydın demiryolu için imtiyaz talebi ile Osmanlı Hükümeti'ne başvurmuş ve 1856'da imzalanan sözleşme ile bu imtiyazı almıştır. 1857'de şirket el değiştirmiş ve "İzmir'den Aydın'a Osmanlı Demiryolu" adını almıştır. 1857'de Vali Mustafa Paşa döneminde temeli atılan demiryolunun başlangıcında yer alan Alsacak (o günkü adıyla Puma) Garı, 1858'de hizmete açılmıştır (Ürük, 2009).

3. SONUÇ

Anadolu yarımadasının en batı ucunda yer alan İzmir, bu topraklarda yaşanmış tüm süreçlerden, kaçınılmaz olarak her dönem payını alırken, doğuya en uzak ve batıya en yakın olan konumuyla, aydın, çağdaş, gelişmeden yana olan hoşgörülü kimliğini ön plana çıkarmıştır. Uygun coğrafi konumu, koruntulu büyük körfezi, Anadolu'nun zengin kaynaklarına ve de batıya kolay bağlantısı, İzmir'i tüm toplumlar için cazip kılmış, aynı nedenle kent, her dönem yoğun saldırı ve tahribatlara maruz kalmıştır (Gündüz ve Taner, 2002). Araştırma alanı olarak seçilen İzmir - Konak ilçesinin, tarih boyunca en büyük saldırıyı; hızlı nüfus artışı, ekonomik sorunlar, göçler, endüstriyel ve teknolojik gelişmeler ile bunların sonucunda oluşan hızlı ve çarpık kentleşmeyle yaşadığı görülmüştür.

Buna karşın, çalışma kapsamında da ortaya konulduğu üzere, günümüzde ilçeye dair pek çok kimlik ögesi bulunmaktadır. Söz konusu bu mekan ve yapıların, tüm kentsel değişim ve gelişim süreçlerinde

korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kent kimliğinin ve tarihinin yaşatılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksoy Y, Özgünel N Y (2001). 70 Yıllık sevda İzmir Fuarı. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri Tic. San. As., 42s.
- Altuğ İ (2004). Kentsel dış mekânlara yönelik yapısal uygulamalardan; drenaj, sulama, aydınlatma ve döşeme çalışmalarının Konak Meydanı ve çevresi düzenlemesi örneğinde irdelenmesi. Ege Üni. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 287 s.
- Apikam (2017). İzmir'in tarihi. İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APIKAM) Fotoğraf Arşivi, <http://www.apikam.org.tr/Bagimsiz/izmirin-tarihi>. Erişim 1.06.2017.
- Arıkan Z (2001). Stori'nin Kemeraltı planı. İzmir Kent Kültürü Dergisi, ISSN: 13025988, 4: 76 – 91 s.
- Arkitera (2006). Geçmişten geleceğe uzanan köprüye ödül. <http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=6832>. Erişim: 5.06.2017.
- Erkal A (1996). İzmir Kızlarağası Hanı. <http://www.kizlaragasihani.com/tarihce.aspx>. Erişim: 22.06.2017.
- Hürriyet Gazetesi (2017). Büyükşehir'den Kadifekale dedikodularına cevap <http://www.hurriyet.com.tr/buyuksehir-den-kadifekale-dedikodularina-cevap-28022695>. Erişim 19.06.2017.
- İBB (İzmir Büyükşehir Belediyesi) (2017 – a). Agora. <http://www.izmir.bel.tr/HaberDetay/13069/tr>. Erişim 03.06.2017.
- İBB (İzmir Büyükşehir Belediyesi) (2017 – b). Kültürpark. <http://www.kulturparkizmir.org/tr/Gorseller/39/109>. Erişim: 22.06.2017.
- İBB (İzmir Büyükşehir Belediyesi) (2017 – c). İzmir'i Gezelim, Şehir Turu, Konak – Asansör. <https://www.izmir.bel.tr/Asansor/272/505/tr>. Erişim: 10.06.2017.
- Kemeraltı Esnaf Derneği (2017). Kemeraltı çevresi, İzmir Basmane Garı. <http://kemeralti.info/izmirbasmane-gari/>. Erişim: 22.06.2017.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (2017). Konak. <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77461/konak.html>. Erişim: 22.06.2017.
- Malkoç E (2008). Kamusal dış mekânlarda kullanım sürecinde değerlendirme (KSD): İzmir Konak Meydanı ve yakın çevresi örneği. Ege Üni. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, 245 s.
- Özcan Ö (2011). Hükümet Konağı, http://wowturkey.com/t.php?p=/tr474/OMER_OZCAN_izmir_hukümet.jpg. Erişim: 12.06.2017.
- Serçe E, Yılmaz F, Yetkin S (2003). Küllerinden doğan şehir. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 45, ISBN:975-18-0090-0, 304 s.
- Sosyo – Life (2017). İzmir Kızlarağası Hanı. <http://www.sosyolife.net/izmir-kizlaragasi-hani>. Erişim: 22.06.2017.
- Soykan F ve Emekli G (editör) (2003). İzmir tanıtım kitabı (5 kitap). İzmir İl Turizm Müdürlüğü'nde hazırlanmış Valilik İl Özel İdare Müdürlüğüne basılmıştır, UYGAR OBA İletişim ve Matb., 64 s.
- Şaşmaz E (2012). Osmanlı Bankası Binası.”<http://www.erolsasmaz.com/?oku=1379>. Erişim: 12.06.2017.
- Umar B (2000). İzmir'in yaşı. İzmir Kent Kültürü Dergisi, ISSN:1302-5988, 1:39-41 s.
- Ürük Y (2001). Kemeraltı'nın başladığı nokta: Konak. Kent Kültürü Dergisi, ISSN: 1302-5988, 4:100 – 113 s.

Ürük Y (2009). Adım adım İzmir ve çevresi. KBA Ofset ve Reklam Hizmetleri, ISBN:9944503259, 264 s.

Yasa M (2005). Wowturkey - Etnografya Müzesi.

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=12226&start=15>. Erişim: 15.06.2017.

Yılmaz F (2003). Tarihsel süreç içinde Konak Meydanı. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Stil Matbaacılık, İstanbul, 40 s.

Yılmaz F (2007). Cama Yazılan Tarih. İzmir Ticaret Odası Cam Negatif Koleksiyonu, İzmir Ticaret Odası Kültür, Sanat ve Tarih Yayınları – 4, ISBN: 978-9944-60-204-4.

Yılmaz F, Yetkin S (2002). İzmir kent tarihi. İzmir Liseleri Sertifikalı Kent Tarihi Konferansları Projesi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 87 s.